

EGY NÉMET NYEREG A XIV. SZÁZADBÓL.

Ismertetés **Lipp Vilmostól.**

Nem ártalljuk kimondani, hogy az annyit gyalázott, annyiszor barbárnak, sötétnek, műveletlennek bélyegzett középkor is oly fényoldalakkal bír, melyekkel fölvilágosodott, tudós, finom s szabadelvű jelenünk nemcsak hogy nem dicsekedhetik, hanem már elegendő érzéke sincs arra, hogy azokat kellőleg méltányolhassa.

Értjük a nagy nemzetek, pl. a francziák, németek, olaszok, középkorát. Hazánk — Magyarország — mint a mely a középkorban élte át európai művelődésének gyermekkorát, de még azonkívül folytonos harcok és villongások által is akadályoztatott abban, hogy a szomszéd népeket művészet dolgában utólrje és egy tiszta, önálló magyar typust létesítsen, habár egyes műágakban pl. a románstílu építészetben az önállóság utáni törekvés félreismerhetetlen is, — a középkor társadalmi s művészeti viszonyainak megítélésében tényezőként nem szerepelhet.

De hát micsoda előnyt mutathat fel a középkor a jelen fölött? Erre oly röviden, mint ma szokás, valami csattanós kifejezéssel nem felelhetünk. Ma, midőn minden gőzerővel halad, midőn gondolatainkat villámsebességgel küldjük egyik világrészből a másikba, az ítéletekre sem szoktunk időt pazarolni; odavágunk sulyokként egy szót s avval vége. Ezen sulykos ítélet lehet jó is, rossz is, kifejezheti a valót, de gyakran eszmeszegénységünk eltakarására is szolgál vagy meggondolatlanul utána mondjuk egy másiknak; elvégre is nem sokattörődünk vele; az idő drága, dolgunk sok, rendkívüli pedig ma úgy sincs semmi. Egyének, események, szokások, divatok rohamosan fejlődnek, kis ideig kápráztatják szemeinket, azután ép oly hamar, mint jöttek, néha közvetlen környezetöket kissé megrázkódtató durranással el is tűnnek, hogy ismét másoknak adjanak helyet.

A középkorban azonban egészen máskép állott a dolog, egészen máskép alakultak a viszonyok. A népvándorlás és a kereszténység terjesztése által nyugaton előidézett és századokig tartott viharok között forrott ki a középkor valódi jellege, a több századot igénybe vett keresztes hadjáratok alatt érte el az virágzása tetőpontját, és több századba került ismét hanyatlása és elpusztulása. Vértüldözésben született s vértüldözésben temetkezett is el.

Bármint ítélünk is a középkorról, bármily elfogúltak legyünk is iránta, egyet, a nagyszerűséget soha sem fogjuk tőle elvitathatni, de még azt sem, hogy épen viszonyainak s helyzeteinek nagyobb állandósága következtében egy, oly önálló, szigorúan körvonalozott s határozottan egységes jellegre tett szert, mely a köz- és magánéletet tökéletesen áthatotta s annak annyira vérévé vált, hogy az a középkor minden szokásán, intézményén, épületén, sőt minden gyártmányán kezdve a legnagyobbtól le egészen az apróságig, rögtön és tisztán ismerhető föl.

És ezen egységes jelleg a középkor előnye a jelen fölött. E jelleg, ha egyik-másik téren a haladásnak útját állotta is, a művészetek kifejlődését nem akadályozta s rájuk mégis határozólag befolyt. Jelenünk az intézmények egymást elsodró árjának kora — művészies productionknak pedig határozott jellege ritkán van, mert mai művészetünk legtöbbször vagy világot ostromló kísérletekben fecserli el erejét vagy utánzásokból tengődik.

A nyereg, melyet ismertetni akarunk, képeiben a már hanyatlása kezdetén álló középkor vezéreszméit, az udvari lovagelemnek a népiesszel való összeelegyedését, kivitelében pedig az akkori műfelfogást és műalakítást tükrözi vissza.

A nyereg, illetőleg elefántesonttal bevont és dombor faragványokkal díszített nyereg-állvány (Sattelbaum) fölratai után ítélve, határozottan német, valószínűleg német burgund munka; készítésének idejét, habár kétségtelen adatunk nincs is reá, de tekintve minden körülményt, bizvást a XIV. (?) század elejére tehetjük.

A herczeg Batthyány-féle hitbizomány letétkép több igen becses műtárgyat engedett át a vasmegyei régiségtárnak, és azok közé tartozik a szóban forgó nyereg is. Mellesleg legyen itt még megemlítve az is, hogy a vasmegyei régiségtár négy év alatt több mint hatezer régészeti, történelmi vagy művészi becsű tárgyat gyűjtött s állított ki.

De térjünk vissza tárgyunkhoz.

Nyergünk képeinek megérthetése elodázhatlanul szükséges a XIII. és XIV. század német eposköltészet ismerete, mely tudvalevőleg a középfelnémet költészet délpontján, a Hohenstaufok uralkodása alatt két külön ágra oszlott, az udvari és népies eposra.

Az udvari, helyesebben romantikus epos alakját és szellemét az akkor kifejlődése magaslatán álló lovagintézménytől vette s úgy, mint ez, főleg a látszatnak hódolt; anyagát leginkább a költött lovagok hihetetlen, túlságázott képzelgős, irányú kalandjait tárgyaló francia regényekből merítette, valamint hogy a német lovagság is francia minta után képződött s épen ez okból ha csekély benső igazsággal s valódi értékkel bír is, mindazonáltal a lovagság volt az, mely minden ízetlensége mellett is a finom műveltséget, a szószerinti udvariasságot (courtoisie) honosította meg a csak fegyverzörejhez és iszákossághoz szokott német urak között.

A népies epos ellenben a régi germánoknak hagyomány útján fennmaradt népdalaira és a nemzeti hősmondára támaszkodik, a csodás elemet nem küszöböli ugyan ki egészen, de ennek az események folyamatára, legalább kitünőbb termékeiben, mint a milyen pl. a *Nibelungenlied*, *Gudrun*, stb. túlságos befolyást nem enged.

A német hagyomány és hősmonda azonban a kereszténység felvétele által lényeges változáson ment keresztül. A pogány germán hősekből keresztény lovagok és királyok lettek; a pogány áldozatok helyébe székesegyházak s nagymisék léptek; a legrégibb, hogy úgy mondjuk történelemelőtti mondák és regények kora a népvándorlás korával, sőt még újabb korszakokkal is önkénytelen kevertetett össze és ezek szellemében idomíttatott át.

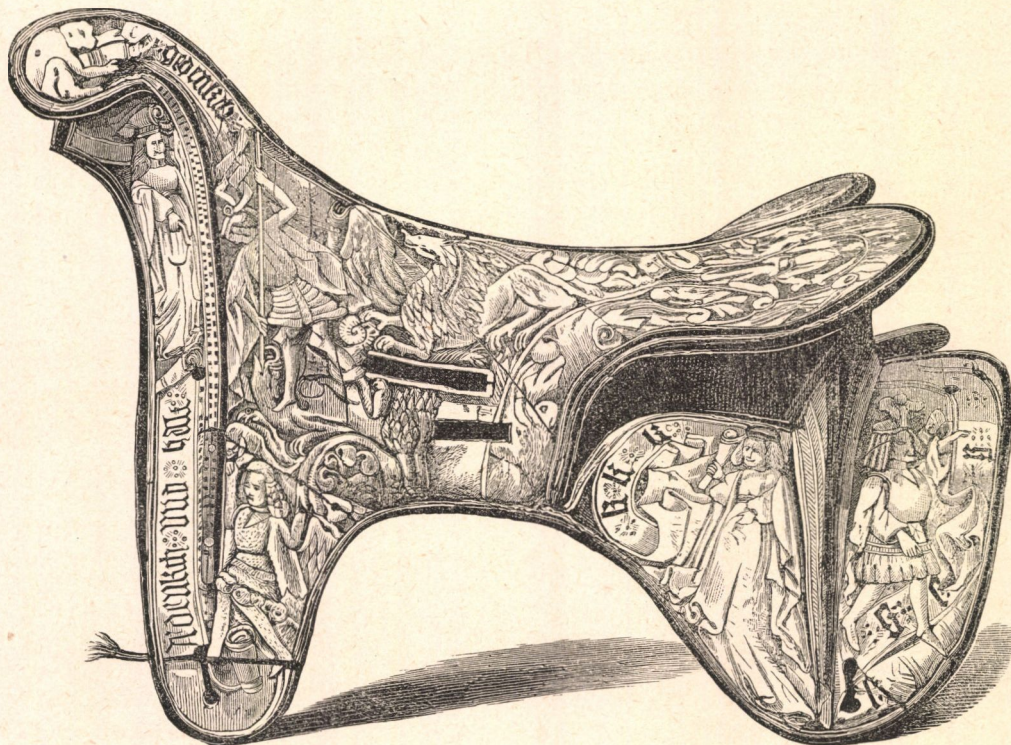
A XIV. században azonban e két irány kezdett összeolvadni, a hősmonda feldolgozásával most már lovagköltők is foglalkoztak, minek az lőn következménye, hogy a legegyszerűbb népies alakok is néha egészen lovagi mázt nyertek, a mesterkéletlen népmonda közé pedig képzelgős elem vegyült.

Ezen felfogást látjuk nyergünk képein is, melyek nézetünk szerint a Hug- és Wolf-dietrich féle népies epos egy epizódját, képzelgős lovagszellemben átalakítva tüntetik fel.

A monda idevágó részlete, a hasonló nevű eposból merítve, mely epos csak két későbbi XIII. és részben XIV. századbeli átdolgozásokban maradt fenn, a következő:

«Ortnit, lamparteni király, egy keleti pogány fejedelem leányát, Sideratot, szökteti meg, és nőül veszi, miután előbb megkereszteltette. Ipja bosszúból két sárkánytojást vitet titkon Lampartenbe, melyekből egy év múlva apró sárkányok keltek ki s ezek akkora étvágygyal bírnak, hogy naponta egy-egy ökörrel sem érik be, hanem a tartományt pusztítani kezdik. Végre is Ortnit megküzd velök, de a sárkányok felfalják. Erre a fiatal özvegy kijelenti, hogy csak ahhoz menend nőül, ki e szörnyetegeket megöli s miután e föltételéhez állhatatosan ragaszkodik, alattvalói őt egy toronyba zárják. Ekkor jelenik meg Woldietrich, Hugdietrich fia, ki közben meg nejét veszti el, Lampartenben, megöli a sárkányokat és elveszi Ortnit özvegyét. Woldietrich másodszor is özvegygé lévén, egy zárdában tölté végnapjait.»

Nézzük most nyergünket s ugyan először is annak baloldalát. A nyeregfej csúcsában

majomforma alak guggol tekercscsel kezében, melyről széles szalag hullámszik le ezen góth betűs fölirattal: „gedenſch“. Ez alatt az ülőlap elején látjuk Woldietrichet, ki mögötte álló griffalakú paripájáról leszállva épen az egyik sárkány torkába döfi lándzsáját, míg a másik sárkány már megölve a kép alapját képező stilizált levél és fadisz között ellapul. A hős alatt fegyvernőke siet a nyereg elő részét képező keskenyen lenyúló kép felé, melynek felső felében a szép özvegy királynőt látjuk, alsó felében pedig ismét egy szalag húzódik felfelé, melyen e föliratot olvassuk: „gedenſch und ſaſt“. Az ülőlap hátulsó részében pedig roppant széles karddal egy szakállas férfiú simúl a virág szára közé. A nyeregalj ugyanezen oldalon két részre van osztva. Az elsőben a hős felé fordulva egy éltés hölgyet látunk: jobbjában szalagot tart e fölirattal: „ſſiſch=Glück, baljában pedig hosszú uszályos ruháját fogja fel; a hátulsóban pedig egy fejedelmi alak, fővegén három strucztoállal lép kifelé, baljában szintén szalagot tart e fölirattal: „gehe“. E két éltés alak nyilván a hős szülőit ábrázolja, az apa bátorítja,

anyja szerencsét kíván neki. Elindul tehát és eszményképére, a szép fogoly királynőre emlékezve, megöli a sárkányokat az erdőben.

A nyereg jobb oldala mutatja a harcra következő idyllt. A hős és a királynő találkoznak. A jótékony, keletiesen nagy, virágos főveggel ellátott bűvész az előrész felső felében áll a találkozó szerelmesek felé fordúlva, alatta a fölirat. A nyereg fejében egy kecskealakú állat ül, szájában tartva a tekercset, melyről széles szalag kanyarodik a két főalak közé. Woldietrich a szalagot jobbjával, Siderat királynő pedig baljával tartja s épen kettőjük közt áll a szó: „und“, a nyeregfő felé pedig: „halt“. A királynő alatt áll a félreismerhetetlenül néger* eláruló apród az uszály szélét tartva. Az ülőlap kerek részében a virágszár között egy szakállas férfiú helyezkedik el fáklyával kezében, mi tán az összekelésre mutat; a nyeregalj két osztályában pedig hasonló elrendezéssel mint a túlsó oldalon, a királynő anyját, atyját szemléljük.

Hogy a két oldal képei összetartoznak, már csak abból is világos, hogy a jelszó, kétségkívül a nyereg birtokosának jelszava, mely mindkét oldal elő részén egészen olvasható, a középlapon ketté van választva. A baloldalon ugyanis a küzdelem ábrájánál ez áll: emlékezzél meg — tett fogadásodra, eszményképedre, szerelmedre, küzdj, dönts le minden akadályt és mint a jobb oldalon «állj meg», hogy hősiességed bérét elvegyed, a megszabadított királynő kezét megkapjad.

És hogy mi ezen, különben eléggé közönséges alapeszme művészies kivitelében mégis Woldietrich és Sideratra ismerünk, azt röviden a következőkkel indokolhatjuk.

Mint már említők, a nyereg keletkezésének ideje csaknem egész bizonyossággal

*Bocsánatot kérünk a t. cikkírótól, ha ezen alakban négerre épen nem tudunk ráismerni, néger-arcz ellen kiválólag sas orra szól, holott a néger orra kiválólag piczi.

a XIV.* századba tehető. E korban a régibb népies eposok jelentékenyen, habár nem is előnyösen átídomítva, kivált a német birodalom szélei felé még mindig új meg új költői reproductiók tárgyai voltak s a század vége felé az úgynevezett «Heldenbuch»-ba, hősök könyvébe foglaltattak egybe, mely még ezentúl is sokáig az olvasni tudó közönség kedvencz szórakozása volt. Föl kell tehát tennünk, hogy azon előkelő férfiú, ki e nyeret készítette, a műfaragónak maga jelelte ki azon képek tárgyát, melylyel dísznyergét ékesíttetni akarta. Pedig ezen előkelő férfiú az egyházi osztályhoz tartozott, mert a nyeregő alatt egy szintén elefántesontból készült kis címerpais van alkalmazva, melynek közepén a német lovagrend egyszerű fekete keresztje áll.** Igen valószínű tehát, hogy e művészpártoló lovag a német hősök közül épen azt választá mintául és jelszavának megelevenítőjéül, ki sok kaland és harci tett után egy zárdában végzé be mozgalomteljes életét. Különben a képek tartalma is megerősít minket e nézetben, kivált a jobb oldal mellékalakjainak, az apród, a bűvész, a királynő atyja s anyja nem annyira idegen öltözéke, mint inkább kondor hajzata, mely határozottan a keleti eredetre utal és csodálatosan vág össze Wolfdietrichféle monda szövegével.

Van a költői anyag illetén fölhasználásában olyasmi, mi élénken emlékeztet a classicismus korára. Az eszményiség hatalma nyilvánul ebben, mely nem engedi a jobb érzelműt, a műveltet a köznapiasság porába sülyedni. Ma fájdalom, a realismus korában, elég példa van rá, hogy egy kedvencz kutya, macska vagy ló akár képben, akár szoborban való megörökítésére pazarúl szórják a pénzt az igazi művészet vagy egy sokat ígérő tehetség pártolására s fölsegélésére pedig nem kerül. Különben hagyján, a jobb előbb-utóbb ismét utat fog törni magának és az idő igazságot fog szolgáltatni nekünk, mint a kik hazánk vidéki városaiban is régiségtárak s műipartárlatok fölállítására, szervezése és föntartása által az ízlést nemesíteni és e jobb irány útját egyengetni iparkodtunk.

Végül köszönettel kell megemlítenünk azt, hogy nyergünk fényképei Knebel Ferencz szombathelyi fényképész készítményei, ki a vasmegyei régiségtárnak már több műkincsét igen jól s mindig csupa szívességből vette le.

* A ruházat, a XV. század ruházata, valamint a felfogás és technikája is.

** Az egyházi lovagok illető lovagrendjeik címerét saját nemzetiségi címereikbe *szabadszállás* (Franc-Quartir) s szívpaizsként, vagy a *felnyegyelés* s egyéb heraldikai sectiók által szokták volt alkalmazni. Szokásos volt nemzetiségi címerpaizsaikat a rend keresztjére is vésetni és faragtatni. A rend címerét azonban paizsaikon és pecséteiken egymagában, valamint jelenleg úgy a régibb középkorban sem szokták volt használni. Egyébiránt, hogy fent említett nyergen látható címer mezeje valószínűleg ezüst-e? (s a kereszt fekete?) e részben alapos kételyeink vannak; épen úgy lehet az említett mezőt aranynak mint ezüstnek állítani, mert a mező zománca a faragványon nincsen kitüntetve, s nem is lehet, miután tudvalevőleg a színjelzések (sraffrozás) csak a XVII. században keletkeztek. Egyébiránt meg is engedve, hogy az illető paizs csakugyan ezüst mezőben fekete keresztet tartalmaz, azt még ez esetben sem ismerhetnők el a XIV. (XV. sz.) századi német-lovagrend címeréül, mert ha ugyanis e rendnek címere legelső kezdetben a most említett alkattal birt, de az már a XIII. században egészen átalakult, s lett belőle: ezüst mezőben fekete kereszt arany liliomos ezüst kereszttel megrakva, a kereszten szívpaizs fekete sassal. Az utóbbi szívpaizsot, mint címerbővítést a német lovagrendnek, II Frigyes császár adományozta. Mindezek szerint a nyergen levő címer nem lehet a német rend címere, de igenis valamely nemzetségé, miként hogy külföldön annyi száz család viselte és viseli mai napság a legkülönbözőbb keresztet címereiben.

Szerk.